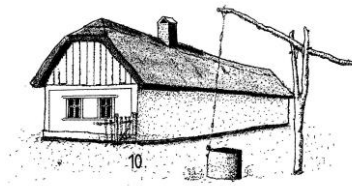


NYÍREGYHÁZI BOKORTANYÁK

Liskán Szállás
RÓKABOKOR



Írta:
PAPP SÁNDOR

NYÍREGYHÁZA
2013

A kiadvány megjelenését támogatta:
IMI Print Nyomda

Megjelent a Város- és Faluvédők
Szövetsége XXXII. Országos
Találkozója és Konferenciája
alkalmából

Kiadja:
Nyíregyházi Városvédő Egyesület

Felelős kiadó:
Békési Elemér, elnök

Nyomdai előkészítés, képek:
Papp Sándor

Készült 1000 példányban az IMI Print Nyomdában, Nyíregyházán.
Felelős vezető: Nagy Imréné.

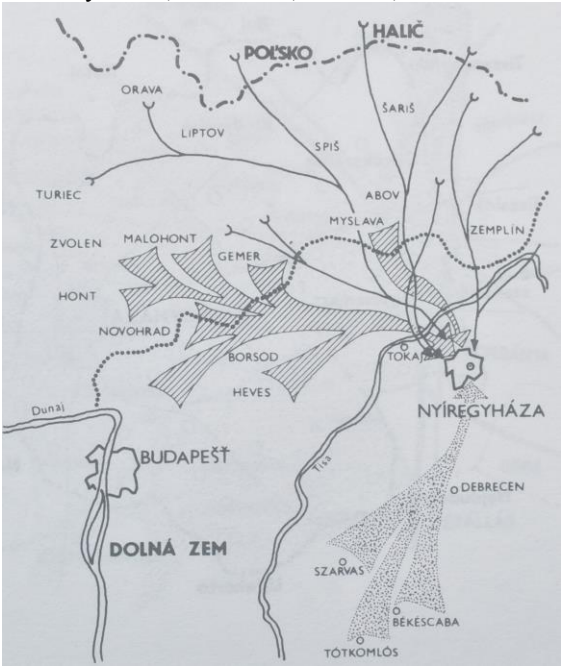
A bokortanyák létrejöttét megelőzően a nyíregyházi határ igen elnéptelenedett, főleg a Rákóczi szabadságharc után fogyott el nagyon a népesség.



Nyíregyháza legősibb határvonala. (Márkus Mihály)

Nyíregyházán összesen egy nemesi család és negyvenhat jobbágy család lakott. A nyíregyházi puszták betelepítése az 1750-es években történt meg, amikor gróf Károlyi Ferenc hívására főleg Békés

megyei szlovák anyanyelvű telepesek költöztek ide. 1753 őszén Szarvasról, Csabáról, Mezőberényből és Orosházáról 300 család költözött át Petrikovics János vezetésével. Ezt követően még másfél év alatt 117 család érkezett Zólyomból, Borsodból, Hontból, Gömörből és Nógrádból.



A későbbiek folyamán egészen 1920-ig különböző nemzetiségű lakosok beszállása még megfigyelhető, de jellegzetesen a békési tírjákok ideköltözése változtatta meg a nyíregyházi életet. Az 1759. márciusi telepési bírói földosztásra vonatkozó adatok alapján 34 dűlő kerül megnevezésre s ebben 426 telepes már földhöz jutott a kiosztott

területekből. Ezek közül 16 szállás már névvel van említve. Az 1761. március 12-én keltezett írat alapján a 15. sorszámozott „Nowotne Salasse”, azaz „Új szállások (éspedig Novotny szállások) között említik a későbbi Rókabokor nevűt. Ebben szerepel a mai kimutatható családi nevek közül: Liskán András, Grliczky Hudec, Palicz Marcyka és Csesznek Jakab. Későbbiekben itt nem található családok nevei Filo Djuro, Pinvarej Jano, Djurian Djuro, Szoler Janko, Pásztor Miklós és Bohus Ádám.

A szállások közül csak itt telepedett le a Grlicky-Szucháts család. Származása és családneve alapján a mai Gerliczky családok ősei a 18. században Hrlice (magyarul Gerlice, Gömör megye) területén lelhetők fel, s Petrikovics toborzó útja után kerültek ide.

Az 1782-85-ben készült ún. katonai felmérés már pontos adatokat rögzít a Nyíregyháza környéki bokrokról.

A tirpákok betelepülésük után kialakították azt a sajátos tanyai településtípust, amit bokortanyának nevezünk. Ellentétben az Alföld más tájaival, - ahol egymástól messze, elszórtan, egy-egy tanyát találunk - itt egy-egy bokorban 10-15, de néha 40-50 házat is építve telepedtek meg. Ezeknek a formai elrendezése igen változatos: van szabálytalan csoportos halmaz, két sorban telepedett, út melletti szállás, tó körül elhelyezkedő, teret körülvevő település, s találunk párhuzamos utcákat alkotó tanyákat. Az újratelepülés utáni időkben különböző neven emlegették a külterületi mezőgazdasági telepeket. Így „szállás”, „tanya”, „bokorszállás”, „bokortanya” és bokor neven. Nyíregyházán a bokor szó tanyát jelent. A betelepülő tirpákok állandó lakása a városban volt, a gazdálkodásukhoz pedig a bokorban építettek. Életmódjuk ennek megfelelően kezdettől fogva kettős volt: tavasztól őszig a bokortanyákon, télen pedig a városban laktak. Hogy ez így volt, arra bizonyíték a

nyíregyházi szállásokot bemutató térkép, amelyen jól kivehető, hogy a szállásokból összekötő utak vezettek - több szállást érintve - a városba.



Térképrészlet: 1910.

A kezdeti időben főleg állattartással foglalkoztak, ezért a legeltetés idejére nyári szállást építettek. Az állatok gyarapodásával azonban szükség lett azok elhelyezésére a bokorban télen is, így az ott felépülő istállók mellé az állandósuló kintlakás céljára is építeni kellett. Ennek a folyamatnak a következménye, hogy a gazdálkodással foglalkozó családtagok (rendszerint a fiatalabbak) állandó életre rendezkedtek be a bokorban.

1831-ben már rendeletet alkotnak a városi lakosság szálláson tartózkodásáról, mivel az egész évben szálláson lakók a gyermeket

iskolába és istentiszteletre nem járatták, s a kint lakók adót nem fizetnek. Az első bokrbeli iskolák csak 1865-től kezdődően épültek, de akkor sem minden bokorban.

A bokortanyák nevüket rendszerint a gazdák nevééről kapták, ez volt a gyakorlat az 1810-es évekig. Rókabokor az első összeíráskor, mint Nowotne Salasse (Új szállás) szerepel, Liskány szállás névvel az 1827. évi összeíráson találkozunk. A városi közgyűlés 1890. július 22-én tárgyalta többek között a bokortanyák neveinek a magyarosításáról, s itt rögzítették a Liskány szállás helyett a „Róka bokor” elnevezést.

Az első összeíráskor használt Új szállás vélhetően azért változott meg Liskány szállásra, mert e szálláson volt jelenős birtoka az 1757-1759 közötti években a város tisztségviselőjének Liskan(y) Andrásnak, mint bírónak. Később a törvénybírók között találjuk Liskan(y) Jánost (1780). Liskan András testamentumában -1774. április 9. - tetten érhető a régies elnevezés "A jegyző, néhány esküdt, a "közgazda" és rokonok jelenlétében hagyatékot, egyúttal fiává fogadja barátja legényfiát, akire készpénzt hagy. 7 lovat, 1 csikót, 6 ökröt, 10 tehenet, 8 borjút, disznókat, házat és *szállást* hagy hátra feleségének és két fiának és egy közeli rokonnak"

A Liskán(y) névvel az 1827-es összeírásban még találkozunk, de az 1850-esben már nem. A korábban említett katonai felméréssel készült térképen Lomian (Lomianszky Martin) szállás szerepel a mai Rókabokor helyén és Liskán szállás a mai Polyákbokornál. Ez feltehetőleg tévedés, mert a később készült térképeken már egyértelmű a jelölés. Ezen a térképen 11 darab piros színnel jelölt téglalap alakú, valószínűleg szilárd építményt, lakóházat ábrázol a szerző ma is meglévő földutak feltüntetésével. Mellette barna színnel az állattartó építményeket.

Először 1829-ben jelenik meg a tanya elnevezés. Az átalakult, kezdetben csak állattartásra szolgáló, majd a mezőgazdasági termelőmunka színhelyévé váló bokortanyák jelentése bővült, megváltozott. Ez a

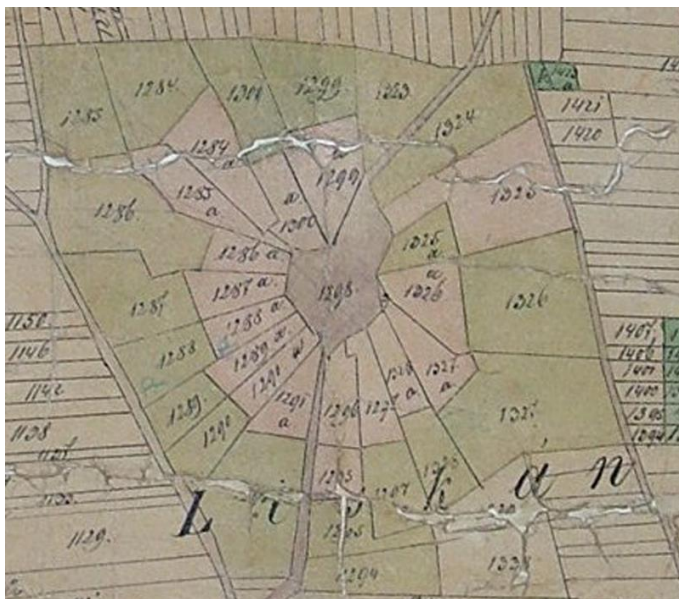
változás követelte meg, hogy az egyes bokortanyákon belül pontos határok legyenek kijelölve egy-egy gazda számára.



Térképrészlet: 1782-85.

Ezért a város szerződést kötött Sexty András mérnökkel, hogy a „város határán lévő szállásföldeket per 1600 négyszögöllel minden gazda szállását ezen mérték szerint köteles földenként felmérni, s 10 köblös földet a kötélalj földnek vévén a szállásnak kelleténél több vagy kevesebb voltát eszerint feljegyezni... arról hiteles elenchust... leadni, továbbá a földnek mineműségéből három rendbéli classificatiót tegyen, tavakat, állóvizeket kijegyezze...”

A következő évben is készültek szállás- és határfelmérések. Az egyik ilyen szép felmérési térkép 1861-ben készült, amely már tartalmazza Liskán-bokor területét a központos térrel, a lakóudvarral és a szántó- kert feltüntetésével. A térképkészítő a lakó és a gazdálkodási funkció különálló bemutatására más-más színt használt. E szerint 17 lakótelket regisztrálhatunk, lakóházak feltüntetése nélkül.



Térképrészlet: 1910.

A bokortanyák jellegzetes, hagyományosan konzervatív, állandósult jellegét leginkább illusztrálja az egykori adatokkal való összehasonlítás

42. szállás. Liskány Szállások (1827)

		porcióbeli adóhátralék (Rh. Ft)	Pusztabeli
1172	(Középső) Szucháts Mihály	3	20
1172	Szucháts Jakab	2	38
1476	Gyurján György	11	33
1247	Lehotzky János Kollár		
1172	Szucháts Mihály		
1544	Czesznak János		
-	Palicz János		
-	<i>(ifjú) Szucháts Mihály</i>		
1043	Czesznak Pál	3	
1223	Kirtyán György		
1724	Liskány János	4	13
-	(középső) Palitz Mihály		
-	(öreg) Palitz András		
-	Szucháts János		
-	(öreg) Palitz Mihály		
1428	(ifjú) Liskány János		
1226	Kirtyán János		
1143	Liskány Mihály		
1488	(öreg) Palitz Pál	3	58
1088	(ifjú) Palitz Mihály		
1421	Gerlitzky Pál	7	20
1555	Gerlitzky Mihály	11	18
1172	Gerlitzky Jakab		
1556	Gerlitzky János		
1556	Palitz Mihály		
-	(öreg) Liskány János		

A Liskány szállás 1850. évi összeírása
 XXX. Paléta, Palicz András palétás

Folyó -szám	Szállás -szám	Tulajdonos neve	Kötél föld	Városi ház	Jegyzet
677	2411	Palicz András	2 1/2	Van	
678	2412	Palicz Mihály	2	Nincs	
679	2413	Palicz János és András	3	Van	
680	2414	Palicz György	2 1/4	Van	
681	2415	özv. Csesznák Jánosné	1	Van	
682	2416	özv. Csesznák Pálné	1	Van	
683	2417	Palicz Ádám	-	Nincs	
684	2418	Palicz József	-	Nincs	tanyai zsellér Macsi János
685	2419	Palicz János	2 1/4	Van	
686	2420	Gerliczky Janisné	2	Nincs	
687	2421	Lehoczky Janis	2	Nincs	a város örökölte a tanyát
688	2422	Szuchács Mihály	2	Van	
689	2423	Szuchács Janis	2	Van	
690	2424	Morauszki András zsellér	-	-	
691	2425	Palicz Mihály id.	3	Nincs	
692	2426	Palicz Janós	1	Nincs	
693	2427	Palicz György	1	Nincs	
694	2428	Palicz András ifjabb	1	Nincs	
695	2429	Gerliczki György	2	Van	
696	2430	Gerliczki Jánosné	-		

A Rókabokorban 1998-ban felmért tanyák és lakóik az alábbiak:¹

4-es Palicz János és neje, 5-ös Paulusz Mihály és neje, 6-os Palicz Ilona, 7-es Gerliczki Józsefné özv., 8-as Gerliczki Andrásné özv., 9-es Gerliczki Mihályné özv., 10-es Palicz Ilona, 11-es Palicz András és neje, 12-es Guttyán Mihály és Guttyán Júlia, 19-es Palicz István és neje, 20 -as Kiss Lipót és neje, 21-es Mozga Bertalan, 22-es Liskány Sándorné és Morauszky János, 23-as Rocska Zoltán és neje, 24-es Csesznák Mihály.

A három összeírást összevetve és a bokortanya jelenlegi lakóival történt adategyeztetés során kiderült, hogy többségében a mai lakók elődei is itt laktak ezeken a portákon így pl.:

A 6-os portán Palicz Mihály, a 7-es portán Gerliczki András és utána József, a 8-as portán Gerliczki György és András, a 10-es portán Palicz Janos és Mihály, a 14-es és a 24-es portákon a Csesznák család és a 23-as portán Gerliczki Janisné.

A bokortanyák népességének összehasonlítására álljon itt egy adatsor:

		A tanya neve			lakóházak száma			Lélekszám	
sor sz.	1930-ban	Század-	1784.	1827. évi	1896	1906	193	1920	193
		Fordulón	évi	összeírásban					
			térképen						
	Gerhát bokor	Gerhát-bokor	Szekeres-szállás	Gerhart és Hankoszky szállás	21	23	31	135	135

¹ 1998 nyarán a Vásárhelyi Pál Építőipari és Vízügyi - Környezetvédelmi Szakközépiskola mintegy 25 tanulója, szponzorok támogatásával, egyetemi és főiskolai hallgatók bevonásával felmérte Nyíregyháza - Rókabokor meglévő épületeit és elkészítette annak építészeti dokumentációját.

25	Kovács- bokor	Putnóczky- bokor	Lukács- szállás	Kovács- szállás	17	17	25	94	116
31	Nádas- bokor	Hankószky- bokor	Szekere- s-szállás	Gerhart és Hankoszky szállás	10	11	12	53	68
34	Róka bokor	Liskány bokor	Lomain (?) szállás	Liskány szállás	24	23	26	101	109

Rókabokor a mai Nyíregyházát Tiszavasvárral összekötő 36-os számú főközlekedési útról közelíthető meg. Zsáktelepülés, mivel az aszfaltozott útnak itt vége van, de a főút tovább vezet. A tanyák a központi térre szerveződve alakultak ki, már a XIX. század első éveiben. 26 lakótelek van, melyek többsége a térhez sugarasan csatlakozik, a szántóföldek irányába pedig kifelé tágulnak. Gerliczki Andrásné (76 év) szerint ez a kifelé tágulás a szántásnál okozott kellemetlenségeket.

„A szállásválasztásnál is úgy helyezkedtek el, hogy a kút a szállások közepén legyen és mindenki hozzáférhessen.” Ma is található egy 1947-ben készített gémeskút a téren, de az idős elmondása szerint a korábbi kút pontosan a tér közepén volt, a 10-es tanyával szemben, a földút mellett. Szakos Andrásné (80 év) Rókabokor 14 sz. alatti lakos úgy emlékszik vissza, hogy a régiek elmondása szerint a szállás a hátsó dűlőn, azaz a mostani Mohos bokor felé épült volna fel, mivel ott a terep magasabban van, mint a környezetében. Ott azonban nem találtak építőanyagot, azaz a vertfalhoz szükséges agyagot, ezért épültek a házak szinte kör formában az "építőanyag nyerohely" közvetlen közelében. Ezzel a szállítási távolság is kisebb lett. A lakóházak építéséhez felhasznált nagy mennyiségű elhordott föld helyén gödör keletkezett, amely gödörben Palicz Ilona (74 év) elmondása szerint volt olyan

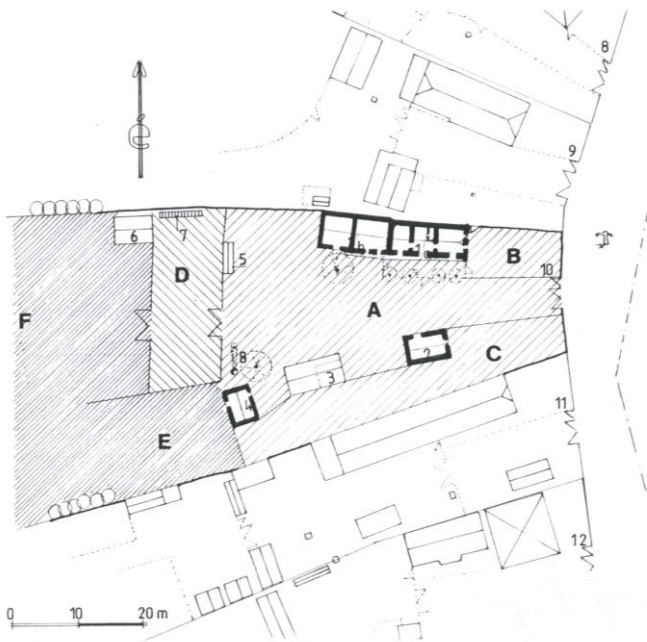
időszak, amikor a víz a 10-es számú épület bejáratáig ért. Ennek tudható be, hogy a korábbi térképeken itt tó nincs feltüntetve.

A beépítés jellegzetesen oldalhatáron álló, fésűs beépítési jelleget mutat. A főépület mellett minden telken megtalálhatóak a gazdálkodás építményei. Ezek vagy a lakóépület folytatásaként, vagy attól különállóan épültek fel, de mindenképpen a lakóépület közvetlen közelében, hogy a tulajdonosok egész nap figyelemmel tudják kísérni a termény meglétét. Megtaláljuk továbbá a nyári konyha és a terménytárolás céljára épített fa vagy szilárd falazatú építmények egész sokaságát.

A tanyát a központi tér beépítési vonalában találjuk, amely kelet-nyugati fekvésű, ennek következtében a lakóépület hátsó fala északi. Általában elmondható, hogy a legtöbb tírják lakás ilyen tájolású, ti. így az oldal- tornác és a lakásbejárat déli fekvésű. Megállapítható, hogy a telek a tírják beépítési mód minden jellemzőjével rendelkezik. Belépve a kiskapun egy hatalmas füves nagy udvaron vagy zöld udvaron találjuk magunkat. Közvetlenül jobbra helyezkedik el a lakóépület vonalában az északi határtelek és az udvar közötti léckerítéssel ellátott területen a virágoskert. Ezzel szemben a veteményeskert található

A nagy udvar végében a szérűskertet találjuk, ahol a cséplést végezték. Ebbe az „övezetbe” az aprójószágok csak véletlenül tudtak bejutni, vagy ha beengedték őket. Ezután a szőlőskert van. A telek ezen része már kissé dombos és a talaj is homokos, ezért itt már régóta szőlőt termesztenek. Ezt követi az igazi szántóterület.

Rókabokor felméréséből az alábbiakban a 10. számú portát mutatom be részletesen.



A: „nagy udvar”, B: virágskert, C: veteményes kert, D: szerűskert, E: szőlőskert, F: szántó. 1/a: lakóépület, 1/b: gazdasági épület, 2: nyári konyha, 3: disznóól kifutóval, 4: magtár, 5: kukorica kas, 6: szénatároló pajta, 7: farakás, 8: kút itatóvályúval

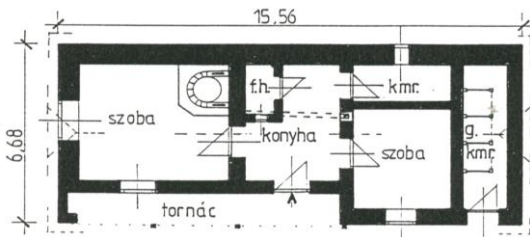
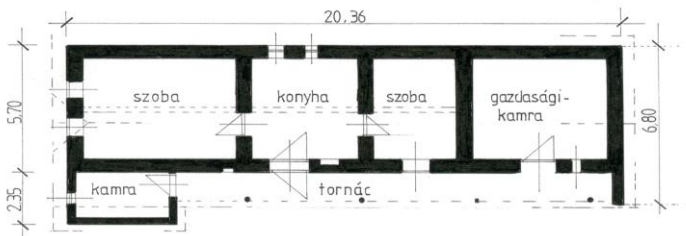
A nagy udvar végében a szerűskertet találjuk, ahol a cséplést végezték. Itt kell megjegyezni, hogy a tanyák határelválasztása itt egy egyedi megoldással történik, ugyanis a szántóföldtől kezdődően minden telek

baloldali telekmezsgyéjén akácfasor található, de előtte még a szomszéd felé egy kisebbfajta árok is húzódik, amely végigvezet a szántó végéig. Az 1832-es városi rendelet tárgyalja, hogy egy megvédendő területet árokrendszerrel és nagykapuval vesznek körbe. Ez a telekhatár megjelölés ma is jól látszik a 7-es és a 8-as tanya között, bár sok helyen már szeméttel feltöltötték. Gerliczki Andrásné elmondása szerint az árok két szélén mindkét tulajdonosnak akácát kellett ültetni. Ennek ellenére előfordult, hogy csak egy oldalt telepítettek akácsort.

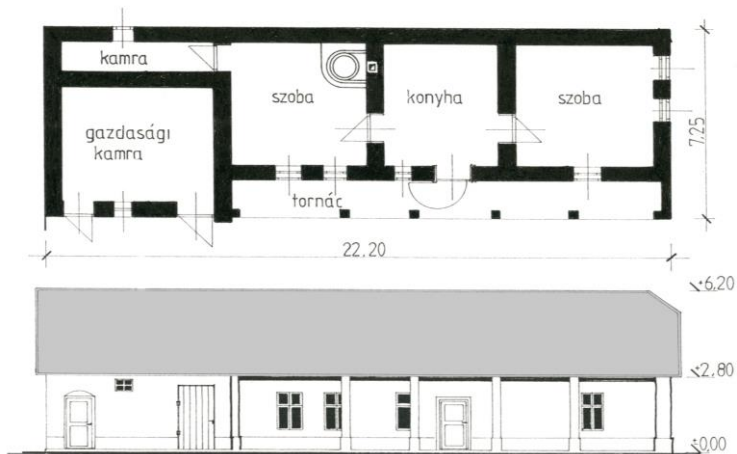
A tanyaközpontból a telkeken két oldalra nyíló nagykapun bármikor el lehetett jutni a szántóra. Ez arra vezethető vissza, hogy más szállásokra, illetve a városba is jelentős volt a közlekedés szekérral, talygával. A tirpák lakóház az alföldi háztípushoz tartozik.

A gazdag parasztságnál és a nyíregyházi tirpák gazdáknál a nagyház+konyha+kisház tagolódású lakóházat kamra vagy magtár egészíti ki. Mivel az állattartás is fontos szerepet töltött be a tirpák család életében, ezért úgy ítélték meg, hogy közvetlenül a lakóépülethez építsenek istállót (lóistálló vagy tehénól).

Jelen esetben egyedi megoldással találkozunk, amikor a gazda a lakóházhoz először istállót épített és csak azt követte a magtár (a ló és a tehén felértékelődése - a terménnyel szemben - a közlekedésben betöltött szerepe miatt következett be). A lakóépület egysoros és háromszatú. A borkorban felmért épületekre szinte kivétel nélkül megállapítható, hogy ebben a beosztásban épültek meg. Szakos Andrásné elmondása szerint az ő korábbi lakásuk szoba+pitvar+kamra osztású volt, amihez később az utca felé még egy szobát építettek. Ennek a lebontott épületnek a helyére épült fel a mai ugyanilyen beosztású lakóépület, a két szoba itt is egymásból nyílik



4-es és 24-es számú lakóépület

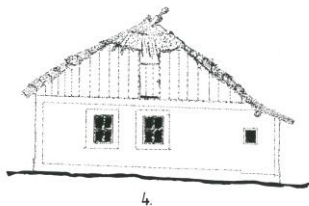


6-os számú lakóépület

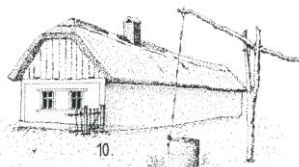
1904-ből maradt fenn egy „parasztház készítő mester” terve a levéltárban, (ld. a belső borítón), ezen szoba+konyha+kamra+gang elrendezésű ház tervét látjuk. A konyhában már el volt különítve a Kamin kémény. Az utcai homlokzat kialakítása egyszerű volt, többnyire díszítetlen, de minden lakás csonkakonty tele oromzattal készült.

A lakóházak szélessége csak a tornáccal rendelkezők esetében éri el vagy haladja meg valamivel a 6,00 m-t. Ez a környék természeti adottságaiból eredeztethető és talán egy mester vezetésére utal. Rókabokorban is volt egy ezermester, Palicz György, aki vezette ezeket

az építkezéseket. A területen korábban csak tölgy és szilfa volt található, fenyőfa nem. A Rakamaz-Nyíregyháza-Újfehértó vonalától nyugatra a táj csaknem erdőtlen. A Nyíri Mezőség peremén a Tisza környezetében találunk galériaerdőket és lápos erdőket. Az építőfa nagy kincs volt, amit a mostani épületek méretei is igazolnak. A kötőgerendák mérete kb. 10/10 cm-es, a mestergerendáké is csak 14/18 cm-es, nem beszélve azokról a tornácokról, ahol az oszlopfa olyan vékony, hogy távolról alig látszik.



4.



10.



11.



24.

A szállásgazdák a XIX. század elején nagy mennyiségű máramarosi fát rendeltek, amit a Tiszán Bercelnél, Tokajnál kiraktak és a Nyírségbe, az Alföldre szállítottak. A felmérés közben több idős ember mesélte, hogy a korábbi házak bontásakor olyan mestergerendák kerültek elő, melyeknek egyik végén egy nagy lyuk volt, ugyanis ott voltak a tutajúsztatásnál összekötve a többi fával. Emlékeznek olyan vert falra, amelynek a terepszinten lévő vastagsága elérte a 80 cm.-t és felfelé vékonyodott. A

vert falazat erősítéseként használtak a sarkokba leásott faragatlan oszlopot.

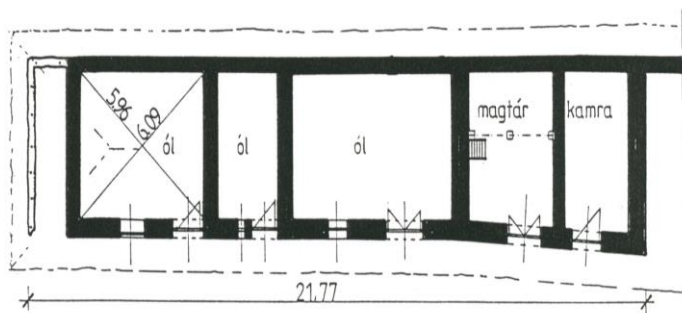
Rókabokorban szinte minden telekszélesség megengedte volna, hogy a lakóházak szobaelrendezése ne egysoros legyen, de ezzel a megoldással mégsem élt senki, illetve nem találtunk ettől eltérő elrendezésű lakóházat. Nagyszoba vagy tisztaszoba, konyha és hátsó szoba elrendezést találunk itt is. Az alaprajzon jól látható, hogy a földről induló kémény arra szolgál, hogy a szobai búbos kemencét fűtsék. Ugyanakkor a tírják házak sajátossága az ún kamin-kémény vagy fűstház-helység itt is felfedezhető, (ti. hogy a füst - konyhából fűtve - a szabad kémény miatt ne terjedjen el a házban). A kürtőben elhelyezett fa rudakon a húst füstölték.

Rókabokor 24. számú portáját felmérve feltűnt, hogy az épület tetején csak egy kémény van. Itt találkoztunk egy olyan megoldással, melyben a hátsó szoba fűtését úgy oldották meg, hogy a mestergerendával párhuzamosan elhelyezett kályhacső továbbítja a füstöt a fűstházba. Palicz Ilona elmondása szerint ez azért is jó volt, mert így hideg füst éri a húst, így füstölve kisebb az esélye, hogy megromlik, mintha forró füst érné.

Az alapfal nélkül épült lakóépületet aláfalazták, a magtár hátsó falát tufablokkokból helyreállították. A falazat vályog. A tetőszerkezet csüngős szarufás megoldású, csonkatornyos tetőformával és nádfedéssel.

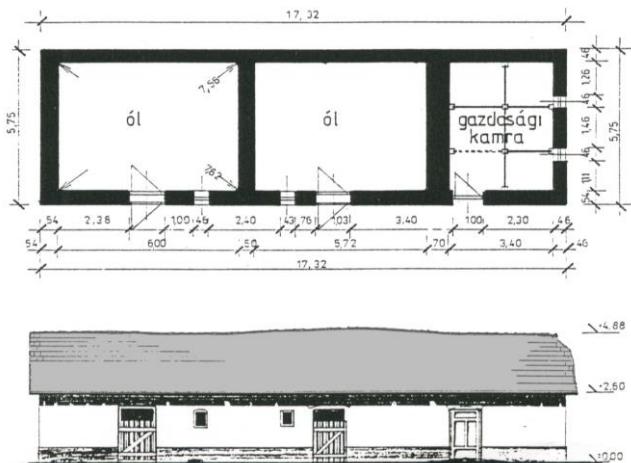
A kis épület-fesztáv ellenére a kötőgerendák alátámasztására biztonsági okokból mestergerendát alkalmaztak. A mestergerenda az épület hossz tengelyében általában a helységek közepén végigfutó nagyobb méretű fenyőgerenda, ebben az esetben az utcai két ablak közé került beépítésre. Ablakok kétfelé nyíló külső és belső faablakok.

Szinte minden tírják tanyán megtalálható a lakóházzal párhuzamosan vagy arra merőlegesen megépült nyári konyha a kamrával. E telken a lakóház bejáratával szemben s vele párhuzamosan nyeregterítő kialakítással készült.



Gazdasági épület a 8. számú lakóudvarban

A nagy udvarra nyílik a disznóól a kifutókarámmal együtt. Említést érdemel a kialakítása: a vályogból készült ól és a kifutókarám is egy fedél alatt van. A kifutókarám fenyődeszkából készült.



Állattartó és gazdasági épület a 22. számú ingatlanon

A nagy udvar bal hátsó részén, a szérűskert szomszédságában - kissé kiemelkedve - a terepszinten helyezkedik el az önállóan épült szilárd gabonátároló magtár. Vályog falszerkezetű, nyeregtetős formával, cseréppel fedve. Az épület homlokzatát szemlélve észre vesszük az ablak és ajtó felett téglából készült boltívet. Teljes egészében pirosra festve, a fal síkjától 4-5 cm-re kiállóan jelenik meg. Elmondható, hogy minden tírpák gazdasági épület homlokzatán megtalálható ez a formai kiképzés. A magtárban különböző szemes gabonák részére fiókokat képeztek ki. Az álló faoszlopok sarkaira léccet szereltek és az így kapott hézagba helyezték, csúsztatták be a deszkát. Ha nagyobb volt a termés, akkor ezt a färekeszt, tetszés szerint - akár a mennyezetig is - növelhették. A magtár padlója általában deszka, de jelen esetben ez lapjára fektetett téglalaborkolat. A magtár búza és árpa tárolására szolgált és maradt még hely a szerszámoknak is.

A nagy udvar végében található a falécoldalú kas, a kukoricagóré. A termés mennyiségétől függött a kas mérete és elhelyezése. Minden tirpák portán ott találjuk a kast. Van olyan porta, ahol kettőt is. Ebben az esetben az egyik kas a lakóépülettel párhuzamosan, míg a másik kas erre merőlegesen helyezkedik el.

A városban a XIX. században sok lakóház esett a tűz martalékává, ezért a szállásokon is előírás volt a tüzelőanyag és a széna, lakóépülettől biztonságos távolságban történő tárolása. A szénatároló éppúgy hátra került, messze a lakóépülettől.

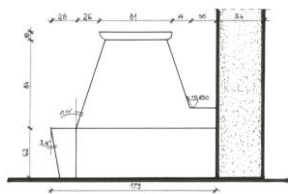
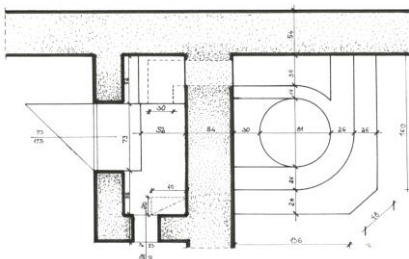
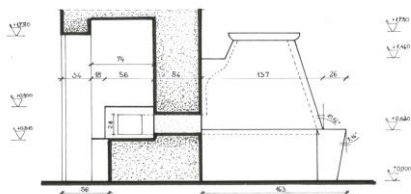
Nem véletlenül található a kút a magtár mellett. Feltételezhetően a magtár fedése korábban nád volt, s mivel ez igen tűzveszélyes, a gyors oltással menteni lehetett a terményt.

Említést érdemel a tirpák szobabelső kialakítása is. Az utcai főfalnál van a négyfiókos szekrény, rajta tányérok, poharak, a biblia, az evangélikus olvasókönyv. Felmérésünk során kaptunk több, tót nyelven írott énekes könyvet is. A legkorábbi egy 1831-ből származó kapcsos énekeskönyv. A szekrény előtt a szoba közepén van az asztal, a festett Thonett-székekkel, s a fal mellett az ágy. A fal és a búbos kemence festett mintával díszített.



Külön kell szólni a bokortanyán felmért kemencékről. Röviden és általános jellemzőit kiemelve foglaljuk össze a tapasztaltakat.

A kemencét a tanyai ember a belső szoba fűtésére és kenyérsütésre használta. Anyaga: góré, agyag.



Belső kemence a 10-es számú lakóépületben.

Kör alaprajzú nyereggel a fűstházhoz kapcsolódik. A fűstházból fűtötték a kémény-nyílás is innen vezet a tetőre. Érdekessége, hogy fekvőkéménnyel is rendelkezik, ami a másik szoba kéményének a füstjét vezeti a szabadkéménybe, ez a ház összes füstjét vezeti a szabadba.

A kemence a lakószoba bejárati ajtaja mellett helyezkedik el és a padkarésszel együtt a szoba $\frac{1}{6}$ részét foglalja el. A padka agyagból készült, dőlésszöge nincsen. A 24. számú portán mért kemence 68 cm magas és 28 cm széles volt. A padka ötszög alakban helyezkedik el, ezen kapott helyet a kör alaprajzú csonkakúp kemence.

A kemence tüztere agyagtéglákkal van kirakva, erre került a salakdöngölés. A váza nádból készült gúla formájúra, majd ehhez alakították ki a nyeregrészt. A gúlát két részen vízszintes nádszálakkal erősítették meg, erre került a külső agyagborítás, majd felhelyezték a kemence zárlapját, amit kemenceszélező formával alakítottak ki. Végezetül belülről kiégették.

A kemencét fehérre meszelték le, majd lila és sárga virágokat festettek rájuk.

Nyíregyháza város fejlődésében és fejlesztési elképzeléseiben sajátos szerepet kell biztosítani a településtörténeti szempontból is egyedi bokortanyáknak. E különös progresszió eredményeképpen létrejött városkörnyéki lakó- és gazdálkodó „övezet” az idők folyamán egyre inkább teljesen elveszíteni látszik eredeti funkcióját, s ennek helyére új funkció lép, aminek egyenes következménye az értékes területek elnéptelenedése és értékvesztése. A különböző nagyságú és gazdálkodási hagyománnyal bíró bokrok más-más ütemben, de szinte kivétel nélkül erre a sorsra jutnak.

Ugyanakkor azt is le kell szögezni, hogy a városi élet kibontakozásában óriási jelentősége volt a városkörnyéki földterületeket intenzív gazdálkodásba vont „bokortanyák népének” Ezt az erőt méltán reprezentálja a városban maradandót alkotó félig városi, félig tanyai

ember. A kor lokálpatriotizmusából értékes szemlélet megőrzése és ápolása valószínűleg komoly erőforrást jelenthet a mai város sok gondot felvető fejlesztési elképzeléseinek kidolgozásában.

A bokortanyák eredeti funkciója változás nélkül nem állítható helyre. Az emberi környezet ideális kialakítása mindenek előtt a rendelkezésre álló „körülmények” hasznosításából kell, hogy kiinduljon. Napjaink legnagyobb kihívása a bokortanyák olyan funkcióval való ellátása, amely az ott élők életét teljessé teheti, a városi élethez akklimatizálja és szervesen épül a több-kevesebb értéket nyújtó „urbanizációs központhoz”.

Ahhoz, hogy az ilyen célkitűzéssel megtervezett fejlesztés elindulhasson, kiinduló lépés a jelenlegi helyzet mindenre kiterjedő pontos rögzítése.

Ennek egyik első lépése a bokortanyák építészettörténeti - építészeti komplett felmérése. A dokumentáció választ adhat az egykori virágzó bokortanyai élet kérdéseire, vagyis nem csupán építészeti, hanem gazdasági - gazdálkodási kérdéseire is. Emellett rögzíti azt a pillanatnyi helyzetet, amiből kiindulva precíz elemzésekkel a már említett új funkciókat egy-egy bokortanya esetében meg lehet határozni. (Ebben számolni kell azzal is, hogy a lakóépületek számának és minőségének sokfélesége mellett igen eltérő infrastruktúra áll rendelkezésre a különböző bokrokban.)

Dolgozatunkban a sajátosan Nyíregyháza környéki bokortanyákból a jelenleg talán legarchaikusabbnak tartható Róka-bokor és annak egy portája leírása volt a célunk.

Papp Sándor

Irodalom

Magyar Néprajz IV. Életmód Budapest, 1997. Akadémiai Kiadó
Főszerkesztő: Balassa Iván

Dám László: Hagyomány és építészet Debrecen, 1995.

Erdész Sándor: Nyírség Budapest, 1974. Gondolat Kiadó
Erdész Sándor: A rétközi falvak lakó- és gazdasági épületei Szabolcs-Szatmár megyei földrajzi olvasókönyv 2. Nyíregyháza Szabolcs-Szatmár megyei földrajzi olvasókönyv II. kötet Szerkesztette Frisnyák Sándor Nyíregyháza, 1979.
Szabolcs-Szatmár megyei helytörténetírás V.-VI. kötet Szerkesztette Gyarmathy Zsigmond Nyíregyháza, 1985
Jandek Építész Műterem és Stúdió Északmagyarországi Tervező Kft.Részletes városrendezési vizsgálatok Nyíregyháza külterületi lakott helyek
Magyar Városok Monográfiája Nyíregyháza és Szabolcsvármegye községei Szerkesztette: Hunek Emil Budapest, 1931.
Magyarország népessége Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában 1720-21.(Magyar Statisztikai Közlemények XII. Budapest)
Magyar Városok Monográfiája (ld. i.m.)
Márkus Mihály: A bokortanyák népe Budapest, 1943.
Márkus Mihály: Az 1759. évi nyíregyházi első földosztás teljes hivatalos feljegyzése. Jósa András Múzeum 660-79 Néprajz.
Nyíregyházi szállások, 1827 Nyíregyházi szállások bokrokra felosztva 1827. Év Sz.-Sz.-B. M. Levéltár V.A 102/g 46/126
Szabolcs-Szatmár megye műemlékei II. kötet Szerkesztette: Entz Géza Budapest, 1987.
Nyíregyházi szlovák ("tírpák") nyelvjárásai és néprajzi emlékek III. Szerkeszti: Németh Péter Nyíregyháza, 1986.
Térképjegyzék:
XV.-1. T 257; XV.-1. T 229/b ; XV.-1. T 271.